

ILGALAIKIO MATERIALIOJO TURTO KOMPLEKSNĖS ANALIZĖS METODIKA

Jonas Mackevičius

*Vilniaus universitetas, Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius, Lietuva
El. paštas jonas.mackevicius@ef.vu.lt*

Įteikta 2008-03-05; priimta 2008-07-04

Santrauka. Ilgalaikį materialųjį turtą turi ir naudoja visos įmonės nepriklausomai nuo jų dydžio ir veiklos pobūdžio. Jis turi labai didelę reikšmę finansinei įmonių būklei ir veiklos rezultatams, todėl svarbu atlikti nuodugnią šio turto analizę.

Straipsnyje pateikiama ilgalaikio materialiojo turto kompleksinės analizės metodika remiantis finansinės apskaitos sistemoje kaupiama informacija. Rekomenduojama ilgalaikio materialiojo turto analizės nuoseklumo schema, išskiriant šiuos turto analizės etapus: 1) sudėties, 2) struktūros ir dinamikos, 3) kaitos, 4) techninės būklės, 5) naudojimo, 6) pelningumo ir 7) analizės rezultatų apibendrinimo ir rekomendacijų parengimo. Kiekvienu analizės etapu nurodyti svarbiausi klausimai, kuriuos būtina tirti, pateikiamos finansinių santykinių rodiklių formulės ilgalaikio materialiojo turto techninei būklei, naudojimo efektyvumui ir pelningumui įvertinti.

Reikšminiai žodžiai: ilgalaikis materialusis turtas, techninės būklės analizė, naudojimo analizė, pelningumo analizė, santykiniai rodikliai.

METHODOLOGY OF COMPLEX ANALYSIS OF TANGIBLE LONG-TERM ASSETS

Jonas Mackevičius

*Vilnius University, Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius, Lithuania
E-mail: jonas.mackevicius@ef.vu.lt*

Received 5 March 2008; accepted 4 July 2008

Abstract. Long-term tangible assets are used by all companies regardless of their size and activity profile. Long-term tangible assets are very significant for companies' financial results, thus, it is important to perform a detailed analysis of these assets. The complex methodology of long-term tangible assets based on financial accounting information is presented in the article. The recommended schema of long-term tangible assets analysis includes the following stages: 1) composition, 2) structure and dynamics, 3) alternation, 4) technical condition, 5) application, 6) profitability, 7) conclusions of analysis' results and preparation of recommendations. In each of the stage the main questions, that should be investigated in order to evaluate the effectiveness and profitability of the asset, are indicated.

Keywords: tangible long-term assets, analysis of technical condition, analysis of application, analysis profitability, ratio analysis.

1. Įvadas

Ilgalaikis materialusis turtas – tai turtas, kuris teikia įmonei ekonominės naudos ir naudojamas ilgiau nei vienerius metus, kurio įsigijimo (pasigaminimo) savikaina yra ne mažesnė už įmonės nusistatytą minimalią ilgalaikio materialiojo turto vertę. Ilgalaikį materialųjį turtą turi ir naudoja visos įmonės nepriklausomai nuo jų dydžio ir veiklos pobūdžio. Šis turtas turi labai didelę reikšmę įmonės finansinei būklei ir veiklos rezultatams: jis naudojamas prekėms gaminti, paslaugoms teikti, nuomuoti. Ilgalaikis materialusis turtas dažniausiai sudaro didžiausią viso įmonės turto lyginamąją dalį. Jo sudėtimi, struktūra, technine būsle labai domisi ne tik įmonės vadovybė ir darbuotojai, bet ir daugelis išorės informacijos vartotojų, ypač investuotojai, bankai, draudimo kompanijos ir kiti. Atsižvelgiant į ilgalaikio materialiojo turto reikšmę, labai svarbu atlikti nuodugnią šio turto analizę. Tačiau literatūros apie ilgalaikio materialiojo turto analizę yra maža. Daugelis užsienio ir lietuvių autorių (Horngren, Harrison 2007; Wild *et al.* 2007; Black 2004; Ivanauskienė 2006; Tarptautiniai... 2007 ir kt.) išsamiai išnagrinėjo ilgalaikio materialiojo turto apskaitos klausimus. Ypač daug dėmesio skiriama ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimo metodų tyrimams. O ilgalaikio materialiojo turto analizės metodika išnagrinėta silpnai. Autoriai dažniausiai apsiriboja tik vieno ar kito ilgalaikio materialiojo turto analizės klausimo tyrimu. Iki šiol nesukurta nuoseklios kompleksinės ilgalaikio materialiojo turto analizės metodikos.

Straipsnio **tikslas** – parengti ilgalaikio materialiojo turto kompleksinės analizės metodiką, kurią taikant praktikoje įmonių analitikai nepriklausomai nuo įmonės dydžio ir veiklos pobūdžio galėtų ją sėkmingai atlikti, o vadovai, remdamiesi analizės rezultatais, galėtų priimti teisingus sprendimus dėl turto sudėties, struktūros, kaitos, techninės būklės, pelningumo ir naudojimo efektyvumo.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizės, informacijos grupavimo, lyginimo, detalizavimo ir apibendrinimo.

Tyrimo šaltiniai – Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas, verslo apskaitos standartai, kiti teisės aktai, pavyzdinės pilno ir trumpo balanso formos, užsienio ir lietuvių autorių mokslinės publikacijos.

2. Ilgalaikio materialiojo turto analizės reikšmė ir būtinumas

Ilgalaikis materialusis turtas yra vienas svarbiausių įmonės finansinės būklės elementų. Tarptautinės apskaitos standartų valdybos 2001 m. balandžio mėn. patvirtintuose „Finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo pagrinduose“ nurodoma, kad su įmonių finansinės būklės įvertinimu tiesiogiai susiję trys elementai: turtas, įsipareigojimai ir akcininkų nuosavybė (Tarptautiniai... 2007: 44). Įmonės gali

turėti labai skirtingą ilgalaikį materialųjį turtą, jo vaidmuo įmonėse gali būti aktyvus ir pasyvus, kai kuris turtas gali būti iš viso nenaudojamas, išnuomotas kitoms įmonėms ir panašiai. Tačiau didesnioji ilgalaikio materialiojo turto dalis aktyviai dalyvauja kuriant materialines gėrybes ir turi tiesioginę įtaką įmonės veiklos rezultatams. Todėl labai svarbu atlikti ilgalaikio materialiojo turto analizę: ištirti jo sudėtį, struktūrą, dinamiką, techninę būklę, naudojimo efektyvumą ir pelningumą. Tačiau tai nėra lengva užduotis. Problema ta, kad mokslinėje literatūroje, taip pat ir praktikoje, turtas apibrėžiamas įvairiomis prasmėmis – teisine, fizine, ekonomine, socialine ir kt. (Galiniene 2001: 15). Ilgalaikio materialiojo turto analizę apsunkina ir tai, kad nėra bendros nuomonės dėl jo klasifikavimo, svarbiausių jo elementų išskyrimo principų. A. Marčinsko ir B. Galinienės (Marčinskas, Galiniene 2004: 37–43) atlikti turto klasifikavimo tyrimai Civiliniame kodekse, Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatyme, turto vertinimo metodikoje, statistikoje ir įmonių apskaitoje rodo esminius skirtumus. Tai ne tik apsunkina ilgalaikio materialiojo turto analizės atlikimą, bet ir mažina jos duomenų patikimumą ir palyginamumą.

Pastaraisiais metais išryškėjo dacija: Vakarų šalių autoriai pradėjo skirti daugiau dėmesio ne ilgalaikio materialiojo turto, o pinigų srautų ir veiklos rizikų (Peterson, Fabozzi 2006), verslo strategijų ir perspektyvų (Palepu *et al.* 2004), debitorinio ir kreditorinio išiskolinimo, investicijų (Revsine *et al.* 2005) analizei. Kiek išsamesnius ilgalaikio materialiojo turto analizės tyrimus atlieka buvusių pocomunistinių šalių autoriai: I. Bielinska (2008); L. Jermalovič (Ермолович *et al.* 2001); M. Jeržemovska (Jeržemovska 2006); J. Mackevičius, D. Poškaitė (Mackevičius, Poškaitė 1998); G. Savickaja (Савицкая 2003). Jie savo darbuose pateikia kai kuriuos ilgalaikio materialiojo turto techninės būklės ir naudojimo rodiklius, siūlo daugiau dėmesio skirti technologinių įrenginių naudojimo analizei.

Atsižvelgus į tai, kad ilgalaikis materialusis turtas ir ypač aktyvioji jo dalis turi tiesioginę įtaką įmonės finansinei būklei ir veiklos rezultatams, būtina atlikti kompleksinę jo analizę. Pagrindiniai informacijos šaltiniai ilgalaikio materialiojo turto kompleksinei analizei atlikti yra įmonių buhalteriniai balansai, pelno (nuostolių) ir pinigų srautų ataskaitos, įrašai sintetinėje sąskaitoje 12 „Materialusis turtas“, ilgalaikio materialiojo turto sąrašai pagal buvimo vietą, inventorizacijos aprašai, nusidėvėjimo skaičiavimo žiniaraščiai ir kiti.

3. Rekomenduojama ilgalaikio materialiojo turto analizės nuoseklumo schema

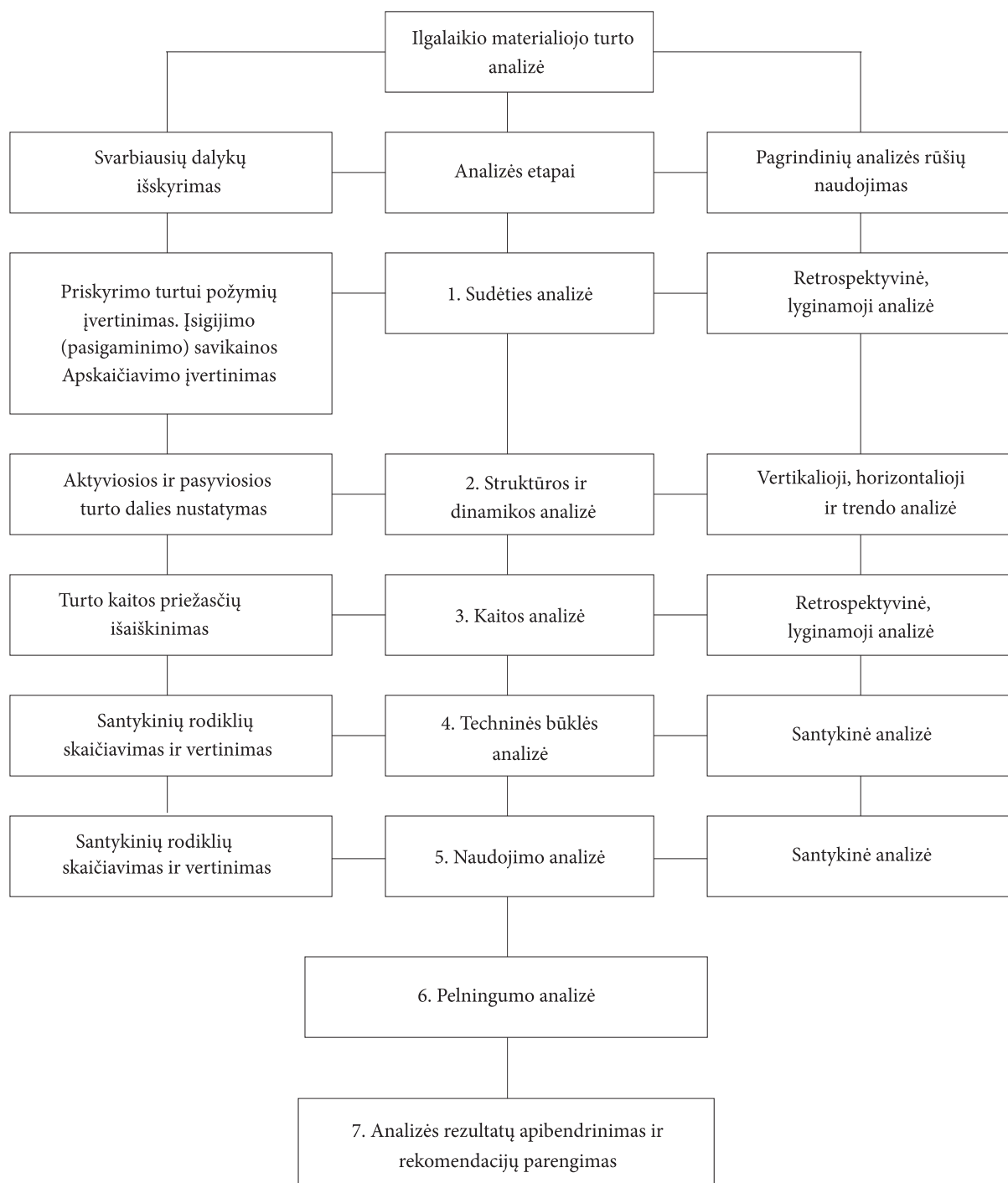
Dabartinėmis dinamiško ir labai konkurencingo verslo sąlygomis įmonių vadovai pagrįstai kelia klausimus – kiek, kokio ir kokios techninės būklės ilgalaikio materialiojo

turto reikia turėti, kaip efektyviau jį naudoti, kad finansiniai įmonės rezultatai būtų geri, kad jos veikla būtų tęstina, o gaminami produktai būtų kokybiški ir konkurencingi. Norint atsakyti į šiuos ir kitus klausimus ilgalaikio materialiojo turto analizę siūloma atlikti nuosekliai, tam tikrais etapais (žr. 1 pav.).

Iš 1 pav. matyti, kad išskiriami 7 pagrindiniai ilgalaikio materialiojo turto analizės etapai. Kiekvienu analizės etapu

svarbu tinkamai parinkti analizės rūšį bei išskirti svarbiausius dalykus, kuriems reikėtų skirti daugiausia dėmesio.

Sudėties analizė. Ilgalaikio materialiojo turto sudėties analizę tikslinga atlikti pagal tas grupes, pagal kurias turtas registruojamas ir sisteminamas finansinėje apskaitoje. Pagal naująjį Pavyzdinį sąskaitų planą (Pavyzdinis sąskaitų planas 1998) ilgalaikis materialusis turtas skirstomas į šias grupes:

1 pav. Ilgalaikio materialiojo turto analizės etapai (parengta autoriaus)

Fig. 1. The stages of tangible long-term assets analysis

- 1) žemė,
- 2) pastatai ir statiniai,
- 3) mašinos ir įrenginiai,
- 4) transporto priemonės,
- 5) kita įranga,
- 6) statomas ar rekonstruojamas ilgalaikis materialusis turtas,
- 7) kitas materialusis turtas,
- 8) investicinis turtas,
- 9) turtas, kuris pagal įstatymus gali būti tik valstybės nuosavybė,
- 10) laikinai nenaudojamas (užkonservuotas) turtas.

Pradedant kiekvienos turto grupės analizę pirmiausia reikia įsitikinti, ar tam tikras turtas yra priskirtas ilgalaikiam materialiajam turtui. 12-ajame verslo apskaitos standarte „Ilgalaikis materialusis turtas“ nurodyti penki požymiai, pagal kuriuos materialusis turtas turi būti priskiriamas ilgalaikiam turtui: 1) įmonė ketina jį naudoti daugiau kaip vienerius metus; 2) įmonė pagrįstai tikisi gauti iš turto ekonominės naudos būsimais laikotarpiais; 3) įmonė gali patikimai nustatyti turto įsigijimo (pasigaminimo) savikainą; 4) turto įsigijimo (pasigaminimo) savikaina yra ne mažesnė už mažiausią ilgalaikio materialiojo turto savikainą, įmonės nusistatytą kiekvienai turto grupei; 5) įmonei yra perduota rizika, susijusi su materialiuoju turtu (Verslo... 2004).

Toliau tikslinga patikrinti, ar teisingai apskaičiuota tam tikro turto įsigijimo ar pasigaminimo savikaina, t. y. ar teisingai į ją įtrauktos tik tos išlaidos, kurios tikrai susijusios su šio turto įsigijimu ar pasigaminimu. Išlaidos, kurios daž-

niausiai įtraukiamos į ilgalaikio materialiojo turto įsigijimo ir pasigaminimo savikainą, pateiktos 1 lentelėje.

Atliekant ilgalaikio materialiojo turto sudėties analizę svarbu nustatyti, ar ilgalaikis nurodytos sudėties materialusis turtas iš tikrųjų egzistuoja, ar įmoneje nėra neįregistruoto turto. Labai svarbu, kad įmonių buhalteriai taikytų vienodą ilgalaikio materialiojo turto sudėties klasifikaciją, jos dažnai nekeistų. Analitikas turėtų įsitikinti, ar buhalterinės apskaitos dokumentuose ir registruose rodomas ilgalaikis materialusis turtas priklauso įmonei jos nuosavybės teisėmis.

Ilgalaikis materialusis turtas gali būti labai vertingas, jo vieneto kaina gali būti labai didelė. Be to, šis turtas gali būti naudojamas įmoneje daugelį metų. Todėl analitikas turi nustatyti, ar įmonės vadovybė skiria reikiamą dėmesį šio turto priežiūrai ir apsaugai. Tirdamas ilgalaikio turto sudėtį ir nustatydamas jo vertę, analitikas turėtų paanalizuoti ir įmonės įsipareigojimus, t. y. nustatyti, ar įmonė gali užtikrintai grąžinti skolas bankui ir tiekėjams ilgalaikiu materialiuoju turtu.

Struktūros ir dinamikos analizė. Atliekant ilgalaikio materialiojo turto struktūros ir dinamikos analizę naudojama vertikalioji, horizontalioji ir trendo analizės rūšys. Analizės metu tikslinga apskaičiuoti, kokią viso ilgalaikio materialiojo turto dalį sudaro aktyvusis turtas, ir nustatyti jo kitimo tendencijas per tam tikrą laikotarpį. Jeigu kiti veiksniai nekinta, aktyviojo turto dalis didėja, tai galima daryti išvadą, kad didėja įmonės gamybos apimtis. Tačiau pažymėtina, kad didėjanti aktyvioji turto dalis ne visada objektyviai parodo įmonės gamybos augimą dėl šio turto įvertinimo ir nusidėvėjimo metodų pasirinkimo. Taip pat

1 lentelė. Ilgalaikio materialiojo turto įsigijimo ir pasigaminimo savikaina (sudaryta autoriaus remiantis 12-uju Verslo apskaitos standartu „Ilgalaikis materialusis turtas“)

Table 1. The costs of tangible long-term assets that were manufactured and purchased

Įsigijimo savikaina	Pasigaminimo savikaina
• Pirkimo kaina atėmus žinomas bei taikytas nuolaidas	• Tiesioginių medžiagų išlaidos (medžiagų, detalių, komplektavimo gaminių ir pan., sunaudotų gaminat turtą, įsigijimo savikaina)
• Muitai, akcizai ir kiti negrąžintini mokesčiai	• Tiesioginės darbo išlaidos (darbininkų, gaminančių turtą, darbo užmokestis ir socialinis draudimas)
• Pristatymo (krovimo, vežimo, draudimo kelyje ir panašios) išlaidos	• Kitos tiesioginės gamybos išlaidos
• Projektavimo darbų išlaidos	• Netiesioginės gamybos išlaidos (pagalbinių medžiagų, netiesioginio darbo išlaidos) ir kitos, padarytos gaminant šį turtą iki jo naudojimo pradžios
• Paruošimo naudoti (instaliavimo, montavimo, remonto, bandymo, paleidimo ir panašios) išlaidos	
• Numatomos išmontavimo, aplinkos sutvarkymo ir kitos panašios išlaidos, jei jos pripažįstamos atidėjimais	
• Infrastruktūros ir turto registravimo išlaidos	
• Žemės sklypo ir statybos aikštelės paruošimo išlaidos	
• Kitos išlaidos, susijusios su turto įsigijimu ir paruošimu naudoti	

svarbu nustatyti, ar aktyvioji ilgalaikio materialiojo turto dalis yra techniškai pažangi. Aktyviojo ir pasyviojo (tiesiogiai nedalyvaujančio gamybos ir paslaugų teikimo procese) turto optimalaus santykio nustatymas – viena iš svarbių įmonės efektyvaus darbo sąlygų.

Praktika rodo, kad ilgalaikio materialiojo turto elementai kinta nevienodai. Todėl svarbu atlikti ne tik viso ilgalaikio materialiojo turto, bet ir visų jo elementų dinamikos analizę. Šios analizės informacija yra ypač reikšminga, jei atliekama ilgesnio laikotarpio analizė. Tai siejama su tuo, kad kai kuris ilgalaikis materialusis turtas atnaujinamas retai, nes jo naudojimo laikas gali būti ilgas. Aktyvieji ilgalaikio materialiojo turto elementai turėtų būti atnaujinami dažniau, tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kai greičiau didėja pasyvioji turto dalis. Nagrinėjant ilgalaikio materialiojo turto struktūrą ir dinamiką, svarbu atkreipti dėmesį į vieną svarbią aplinkybę: į aktyvųjų ir pasyvųjų turtą kiekvienais metais būtina įtraukti tuos pačius turto elementus. Priešingu atveju duomenys bus nepalyginami.

Kaitos analizė. Ilgalaikio materialiojo turto kaitos analizė turi būti siejama su jo sudėties ir dinamikos analize, nes kiekvieno turto elemento pokytis turi įtakos bendriems turto sudėties, struktūros ir dinamikos rezultatams. Atliekant ilgalaikio materialiojo turto kaitos analizę turi būti nustatyta:

- 1) kiek ir kokio turto buvo ataskaitinių metų pradžioje, kokia šio turto įsigijimo (pasigaminimo) savikaina;
- 2) kiek ir kokio ataskaitiniais metais įsigyta turto, kokia jo įsigijimo savikaina;
- 3) kiek ir kokio turto pasigaminta ar pastatyta savo jėgomis;
- 4) kokia jo pasigaminimo savikaina; kiek turto perleista kitiems, nukainuota, perkainuota ir nurašyta; kiek ir kokio turto liko ataskaitinių metų pabaigoje.

Ilgalaikio materialiojo turto kaitos analizė turi būti atliekama pagal svarbiausius šio turto elementus. Svarbu nustatyti priežastis, dėl kurių įvyko tam tikrų turto elementų esminiai pokyčiai. Neretai ilgalaikio materialiojo turto kaitai įtakos turi įmonės rekonstravimas, dalijimas ar sujungimas, organizacinės struktūros ir valdymo sistemos keitimas, gamybos procesų ir darbo organizavimo formų tobulinimas, nusidėvėjusio ir morališkai pasenusio turto atnaujinimas, gamybos specializavimo ir kooperavimo lygis, įmonės geografinės padėties pasikeitimas ir kt.

Techninės būklės analizė. Nuo ilgalaikio materialiojo turto techninės būklės labai priklauso finansinė įmonės būklė ir veiklos rezultatai. Tačiau kyla problema, kaip įvertinti techninę šio turto būklę, nes priklausomai nuo įmonių veiklos pobūdžio ilgalaikis materialusis turtas būna labai įvairus, skiriasi jų techninės ir naudojimo savybės, naudingo naudojimo laikas ir kt. Todėl atliekant ilgalaikio materialiojo turto techninės būklės analizę ieškoma bendriausių rodiklių, kuriuos būtų galima palyginti įmonėje per ilgesnį laikotarpį, taip pat su giminingų įmonių rodikliais. Tokie bendriausi ilgalaikio materialiojo turto techninę būklę apibūdinantys rodikliai yra šie:

- 1) atnaujinimo;
- 2) likvidavimo;
- 3) nusidėvėjimo;
- 4) naudingumo.

Jų apskaičiavimo formulės ir apibūdinimai pateikiami 2 lentelėje.

Siekdamos pagerinti tam tikro materialiojo ilgalaikio turto techninę būklę įmonės neretai bando ne tik pagerinti, bet ir pakeisti funkcines šio turto savybes: turtas remontuojamas, rekonstruojamas ar kitaip pertvarkomas. Atliekant analizę svarbu nustatyti, ar ilgalaikio materialiojo turto rekonstravimo ir remonto darbai pagerino ar nepagerino naudingąsias turto savybes, pakeitė ar nepakeitė turto naudingo naudojimo laiką.

2 lentelė. Ilgalaikio materialiojo turto techninę būklę apibūdinantys rodikliai

Table 2. The ratios indicating the technical condition of tangible long-term assets

Rodikliai	Apskaičiavimo formulės	Rodiklių apibūdinimas
1. Atnaujinimo koeficientas	$\frac{\text{Įsigyto per metus turto vertė}}{\text{Turto vertė metų pabaigoje}}$	Parodo įsigyto per metus turto dalį visoje turto vertėje ir įmonės galimybes plėtoti verslą
2. Likvidavimo koeficientas	$\frac{\text{Likviduoto per metus turto vertė}}{\text{Turto vertė metų pradžioje}}$	Iš šio koeficiento galime spręsti apie turto priežiūrą, jo naudojimą ir net gamybos apimtį. Jei koeficientas padidėjo, tai gali reikšti ir gamybos apimties sumažėjimą, neritmingą darbą ir kt.
3. Nusidėvėjimo koeficientas	$\frac{\text{Nusidėvėjimo suma}}{\text{Turto vertė metų pradžioje ir pabaigoje}}$	Lyginant metų pradžios ir pabaigos nusidėvėjimo koeficientus, nustatoma, kiek pakito nusidėvėjimo lygis, kokią įtaką jam padarė pakitusi turto vertė, pasikeitę amortizaciniai atskaitymai, kapitalinio remonto vertė ir kt.
4. Naudingumo (tinkamumo) koeficientas	1 – nusidėvėjimo koeficientas arba $\frac{\text{Likutinė turto vertė}}{\text{Pradinė turto vertė}}$	Koeficientas parodo turto tinkamumą toliau naudoti

Naudojimo analizė. Labai svarbu, kad ilgalaikis materialusis turtas būtų efektyviai naudojamas, t. y. kad visi jo elementai vienokiu ar kitokiu mastu prisidėtų prie produkcijos ar paslaugų gausinimo ar kitų įmonės tikslų įgyvendinimo. Ilgalaikio materialiojo turto naudojimo efektyvumui nustatyti siūloma skaičiuoti ir vertinti įvairius santykinius rodiklius (3 lentelė).

Iš 3 lentelės matyti, kad apie ilgalaikio materialiojo turto naudojimo efektyvumą sprendžiama, kiek šį turtą naudo-

jant buvo pagaminta produkcijos arba uždirbta pajamų iš pardavimo, be to, ar šio turto pakanka ilgalaikiams įsipareigojimams padengti.

Pelningumo analizė. Analizuojant ilgalaikio materialiojo turto pelningumą galima objektyviau įvertinti ne tik finansinę, bet ir gamybinę, komercinę ir investicinę įmonės veiklą. Todėl šiuo rodikliu domisi ne tik įmonių vadovai, bet ir daugelis išorės informacijos vartotojų. Ilgalaikio materialiojo turto pelningumui įvertinti gali būti skaičiuojami įvairūs rodikliai (4 lentelė).

3 lentelė. Ilgalaikio materialiojo turto naudojimą apibūdinantys rodikliai

Table 3. The ratios indicating the employment of tangible long-term assets

Rodikliai	Apskaičiavimo formulės	Rodiklių apibūdinimas
1. Ilgalaikio materialiojo turto grąža	$\frac{\text{Pagamintos produkcijos vertė}}{\text{Ilgalaikio materialiojo turto vidutinė vertė}}$	Rodiklis parodo pagamintos produkcijos vertę, tenkančią vienam ilgalaikio materialiojo turto litui. Didžiausią įtaką šiam rodikliui daro aktyviosios turto dalies pokyčiai
1a. Ilgalaikio aktyviojo materialiojo turto grąža	$\frac{\text{Pagamintos produkcijos vertė}}{\text{Ilgalaikio aktyviojo materialiojo turto vidutinė vertė}}$	
2. Ilgalaikio materialiojo turto imlumas	$\frac{\text{Ilgalaikio materialiojo turto vidutinė vertė}}{\text{Pagamintos produkcijos vertė}}$	Rodiklis parodo, kiek ilgalaikio materialiojo turto tenka vienam pagamintos produkcijos litui. Iš jo galima spręsti, kaip įmonė apsirūpinusi ilgalaikiu materialiuoju turtu, ar jo pakanka numatytoms gamybos apimtims įvykdyti
2a. Ilgalaikio aktyviojo materialiojo turto trūkumas	$\frac{\text{Ilgalaikio materialiojo turto vidutinė vertė}}{\text{Pagamintos produkcijos vertė}}$	
3. Ilgalaikio materialiojo turto apyvartumas:		Rodiklis parodo, kaip efektyviai įmonė panaudoja turimą turtą pardavimo pajamoms uždirbti, kiek pajamų tenka vienam turto litui
a) kartais	$\frac{\text{Pajamos iš pardavimo}}{\text{Ilgalaikio materialiojo turto vertė}}$	
b) dienomis	$\frac{\text{Ilgalaikio materialiojo turto vertė} \times 365}{\text{Pajamos iš pardavimo arba 365}} \times \frac{\text{Ilgalaikio materialinio turto apyvartumas kartais arba Ilgalaikio materialiojo turto vertė}}{\text{Vienos dienos pajamos iš pardavimo}}$	Rodiklis parodo, per kiek dienų įvyksta ilgalaikio materialiojo turto apytakos procesas per ataskaitinį laikotarpį
4. Darbo aprūpinimas ilgalaikiu materialiuoju turtu	$\frac{\text{Ilgalaikio materialiojo turto vertė}}{\text{Darbininkų skaičius didžiausioje pamainoje}}$	Rodiklis parodo, kiek ilgalaikio materialiojo turto tenka vienam darbininkui
5. Techninis darbo aprūpinimas aktyviuoju ilgalaikiu materialiuoju turtu	$\frac{\text{Aktyviojo ilgalaikio materialiojo turto vertė}}{\text{Darbininkų skaičius didžiausioje pamainoje}}$	Rodiklis parodo, ar įmonių darbininkams netrūksta mašinų, įrenginių, prietaisų ir kito turto, reikalingo tam tikroms gamybos operacijoms atlikti
6. Ilgalaikių skolų apdraustumas ilgalaikiu materialiuoju turtu	$\frac{\text{Ilgalaikis materialusis turtas}}{\text{Ilgalaikiai įsipareigojimai}}$	Rodiklis parodo, kiek kartų ilgalaikio materialiojo turto vertės pakaks apmokėti ilgalaikiams įsipareigojimams

4 lentelė. Ilgalaikio materialiojo turto pelningumo rodikliai

Table 4. The profitability ratios of tangible long-term assets

Rodikliai	Apskaičiavimo formulės	Rodiklių apibūdinimas
1. Ilgalaikio materialiojo turto bendrasis pelningumas	$\frac{\text{Bendrasis pelnas}}{\text{Ilgalaikio materialiojo turto vidutinė vertė}}$	Rodiklis rodo, kiek litų bendrojo pelno tenka vienam ilgalaikio materialiojo turto litui
2. Ilgalaikio materialiojo turto grynas pelningumas	$\frac{\text{Grynas pelnas}}{\text{Ilgalaikio materialiojo turto vidutinė vertė}}$	Rodiklis parodo, kiek litų grynojo pelno tenka vienam ilgalaikio materialiojo turto litui
3. Grynojo pinigų srauto grąža iš ilgalaikio materialiojo turto	$\frac{\text{Grynieji pagrindinės veiklos pinigų srautai}}{\text{Ilgalaikio materialiojo turto vidutinė vertė}}$	Rodiklis rodo turto dalyvavimą uždirbant pinigus. Tai turto pelningumo rodiklio pakaitalas

Įmonių praktikoje dažniausiai skaičiuojamas ilgalaikio materialiojo turto grynasis pelningumas. Šio turto pelningumo lygiui ir jo pasikeitimui, palyginti su planu ar praėjusiais laikotarpiais, turi įtakos grynojo pelno ir turto vertė bei jų pasikeitimas. Tarp ilgalaikio materialiojo turto pelningumo ir grynojo pelno yra tiesioginis ryšys. Didėjant arba mažėjant pelno sumai, atitinkamai didėja arba mažėja pelningumas. O tarp pelningumo ir ilgalaikio materialiojo turto vertės yra atvirkštinis ryšys. Turto vertei mažėjant, pelningumas didėja, ir atvirkščiai, turto vertei didėjant, pelningumas mažėja.

Taigi, abstrahuojantis nuo visų kitų veiksnių, didėjanti ilgalaikio materialiojo turto vertė mažina pelningumo lygį, ir atvirkščiai, mažėjanti vertė didina pelningumo lygį. Antra vertus, turto vertei didėjant, turi didėti ir gamybos apimtis bei pelnas. Paprastai didėjanti turto vertė teigiamai veikia pelningumą tada, kai pelno suma didėja tokiu pat mastu arba sparčiau negu vidutinė turto vertė. Savo ruožtu mažėjanti turto vertė neigiamai veiks pelningumą tuo atveju, jei sumažės turto naudojimo efektyvumas.

Nepakanka skaičiuoti ilgalaikio materialiojo turto pelningumo padidėjimo ar sumažėjimo procentą, svarbu ištirti veiksnius, turėjusius įtaką pelningumo rodikliui. Ilgalaikio materialiojo turto pelningumui turi įtakos du veiksniai: grynasis pardavimo pelningumas ir ilgalaikio materialiojo turto apyvartumas. Šiuos veiksnius galima detaliau išskaidyti į sudedamuosius elementus taikant Du Ponto piramidinės analizės metodiką. Įvairūs autoriai (Schattke, Jensen 1981; Bernstein 1993; Lewis, Pendrill 1994; Wilson, McHugh 1993 ir kt.) pateikia skirtingas Du Ponto turto pelningumo analizės schemas. Jų apibūdinimas ir įvertinimas pateiktas autoriaus monografijoje (Mackevičius, Poškaitė 1998; Mackevičius 2007). Tirti ilgalaikio materialiojo turto pelningumą lemiančius veiksnius svarbu prognozuojant įmonės veiklos plėtros galimybes. Šių veiksnių įtakos analizė per keletą atskaitinių laikotarpių gali padėti valdyti ilgalaikio materialiojo turto pelningumą, įmonių vadovams pasirinkti strategiją: ar didinti turto apyvartumą, ar pardavimo pelningumą.

Analizės rezultatų apibendrinimas ir rekomendacijų parengimas. Šiuo ilgalaikio materialiojo turto analizės etapu svarbu nustatyti, kokie buvo gauti analizės rezultatai konkrečiais analizės etapais, kokie yra rezervai ir nepanaudotos galimybės efektyviau naudoti visus turto elementus. Taip pat turi būti suformuluoti pasiūlymai dėl ilgalaikio materialiojo turto sudėties, struktūros, dinamikos, kaitos, techninės būklės, pelningumo ir jo geresnio naudojimo.

4. Išvados

Nėra įmonių, kurios sėkmingai dirbtų ir plėtotų verslą be ilgalaikio materialiojo turto. Nuo šio turto dydžio, sudėties, struktūros, techninės būklės, pelningumo ir naudojimo efektyvumo priklauso finansinė įmonės būklė, veiklos re-

zultatai ir plėtros galimybės. Todėl labai svarbu nuolat analizuoti ilgalaikį materialųjį turtą, taikyti pažangias šio turto analizės metodikas. Tačiau įmonių veiklos analizės teorijoje nėra pateikiama nuoseklios, sisteminės ilgalaikio materialiojo turto analizės metodikos. Dažniausiai nagrinėjami tik visą turtą, o ne ilgalaikį materialųjį turtą apibūdinantys pelningumo ir apyvartumo rodikliai.

Rekomenduojama ilgalaikio materialiojo turto analizę atlikti remiantis finansinės apskaitos sistemoje kaupiama informacija. Ilgalaikio materialiojo turto analizę siūloma atlikti nuosekliai šiais etapais: 1) sudėties analizė, 2) struktūros ir dinamikos analizė, 3) kaitos analizė, 4) techninės būklės analizė, 5) naudojimo analizė, 6) pelningumo analizė, 7) analizės rezultatų apibendrinimas ir rekomendacijų parengimas. Kiekvienu analizės etapu naudojamos įvairios analizės rūšys (vertikaliųjų, horizontaliųjų, trendo, lyginamoji, santykinė, retrospektyvinė, perspektyvinė ir kt.), išskiriami svarbiausi analizuojami dalykai, skaičiuojami įvairūs finansiniai santykiniai rodikliai.

Sistemiškai atliekama ilgalaikio materialiojo turto kompleksinė analizė gali padėti atskleisti šio turto naudojimo efektyvumo rezervus, nustatyti konkrečių veiksnių įtaką pelningumui, priimti ekonomiškai pagrįstus šio turto valdymo sprendimus. Ilgalaikio materialiojo turto kompleksinės analizės metodikos mokslinius tyrimus būtina tęsti.

Literatūra

- Bernstein, L. 1993. *Financial Statement Analysis*. Boston: Irwin.
- Bielinska, I. 2008. Wybrane kierunki analizy efektywności zarządzania środkami trawatymi w przedsiębiorstwie, *Zasady teoretyczne rachunkowości* 41(97): 35–47.
- Black, G. 2004. *Applied Financial Accounting and Reporting*. New York: Oxford University Press.
- Galiniene, B. 2004. *Turto ir verslo vertinimo sistema*. Vilnius: VU leidykla.
- Horngren, Ch. T.; Harrison, W. T. 2007. *Accounting*. New Jersey: Pearson Prentice Hall,
- Ivanuskienė, A. 2006. *Buhalterinės apskaitos pagrindai: vadovėlis aukštosioms mokykloms*. Vilnius: TEV.
- Jerzemska, M. 2006. *Analiza ekonomiczna w przedsiębiorstwie*. Warszawa: Panstwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Kalčinskas, G. 2007. *Buhalterinės apskaitos pagrindai*. Vilnius: Pačiolis.
- Lewis, R.; Pendrill, D. 1994. *Advanced Financial Accounting*. London: Pitman Publishing.
- Mackevičius, J. 2007. *Įmonių veiklos analizė. Informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas*. Vilnius: TEV.
- Mackevičius, J.; Poškaitė D. 1998. *Finansinė analizė*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
- Marčinskas, A.; Galiniene, B. 2001. Lietuvos turtas: jo vertė ir vertintojai, *Ekonomika* 54: 72–83.
- Palepu, K. H.; Healy, P. M.; Bernard, V. L. 2004. *Business Analysis and Valuation. Using Financial Statements*. Thomson, Southwestern.

- Pavyzdinis sąskaitų planas. 2008 m. sausio 28 d. *Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos* 4(484).
- Peterson, P. P.; Fabozzi, F. J. 2006. *Analysis of Financial Statements*. Second Edition. John Wiley&Sons, Inc.
- Revsine L.; Collins, D. W.; Johnson, W. B. 2005. *Financial Reporting and Analysis*. Third Edition. Pearson Prentice Hall.
- Schattke, R. W.; Jensen, H. G. 1981. *Managerial Accounting. Concepts and Users*. Second Edition. Boston: Allyn and Bacon. Inc.
- Tarptautiniai apskaitos standartai*. 2007. Vilnius: VšĮ Lietuvos Respublikos apskaitos institutas.
- Verslo apskaitos standartai*. 2004. Vilnius: Mūsų Saulužė.
- Wild, J. J.; Larson, K. D.; Chappetta, B. 2007. *Fundamental Accounting principles*. New York: McGraw – Hill Irwin.
- Wilson, R. H.; McHugh, G. 1993. *Financial Analysis. A managerial introduction*. London, Cassel.
- Ермолович, Л. Л.; Сивчик, Л. Е.; Толкач, Т. В.; Щитникова, И. В. 2001. *Анализ хозяйственной деятельности предприятия*. Под общ. ред. Л. Л. Ермолович. Минск: Интерпрессервис, Экоперспектива.
- Савицкая, Т. В. 2003. *Экономический анализ*. Москва: ООО «Новое знание».

Jonas MACKEVIČIUS. Doctor Habil, Professor. Department of Accounting and Auditing, Faculty of Economics, Vilnius University. Research interests: international accounting, financial analysis, auditing.